

UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST ZRAK

ОБЕДИНЕТ БАЛКАН
ЗА ЧИСТ ВОЗДУХ

BALKANS UNITED FOR CLEAN AIR

BALLKANI I BASHKUAR
PËR AJËR TË PASTËR

UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST VAZDUH

SVE KARTE NA STO O KVALITETU ZRAKA

I pored znatnih pomaka od početka uspostavljanja mreže mjernih stanica za kvalitet zraka i sistema za informisanje javnosti u zemljama regiona, kvalitet i količina podataka o zagađenju i dalje nisu na zadovoljavajućem nivou, a zvanični rezultati moraju biti mnogo dostupniji i jasniji.

Pritisak javnosti ostaje ključan za unapređivanje sistema mjerenja i ostvarivanje prava na obaviještenost o nivou zagađenja.

Zakonska obaveza

Najs sofisticiranim mjernim stanicama na Zapadnom Balkanu upravljaju ministarstva zadužena za životnu sredinu i ustanove pod njihovim okriljem.

Vlada i lokalne samouprave dužne su po zakonu da prate zagađenost, obavještavaju stanovništvo o rezultatima i prave planove i primjenjuju mjere za poboljšanje kada se premaše dozvoljene granice.

Uprkos pomacima u uspostavljanju mreže mjernih stanica za kvalitet zraka, nije pokriveno dovoljno teritorije. Kvalitet i količina podataka nisu na zadovoljavajućem nivou, a zvanični rezultati moraju biti mnogo dostupniji i jasniji.

Kad ne bi bilo popularnih sajtova i mobilnih aplikacija na kojima u realnom vremenu možemo pratiti podatke sa skoro svih stanica po svijetu, stanovnici mnogih gradova morali bi da se oslone na web stranice lokalnih ustanova. Tu informacije još uvijek često kasne i nisu prikazane na način da se lako razumiju.

Brojna područja, čak i urbana, još nisu pokrivena stanicama za monitoring ili se ne mjere sve relevantne zagađujuće materije. U najvećem mraku su stanovnici rjeđe naseljenih oblasti i ljudi koji nemaju pristupa internetu. Ukoliko bi bili obavještavani kada vanjsko ili ambijentalno zagađenje dostigne opasni nivo, mogli bi da, u skladu s preporukama za takve situacije, ograniče boravak napolju i drže prozore zatvorenima dok najgore ne prođe.

Na koncentraciju zagađujućih materija u zraku utiču i meteorološki uslovi, ali nadležne ustanove na Zapadnom Balkanu još ne objavljuju takve prognoze.

Rupe u sistemu

Po nalazima Evropske komisije¹, najslabije stojimo s podacima o prisustvu čestica prašine iz kategorije PM 2,5 (onih čiji je prečnik do 2,5 mikrometara), jer ih mnoge stanice ne mjere ili ih mjere s prekidima. To je jedna od najopasnijih zagađujućih materija, najsitnija, nevidljiva prašina koja prodire u tijelo čak i kroz kožu.

Nedostaje hemijska analiza pomoću kojih bi se odredio izvor i količina sekundarnih čestica u zraku. Naime, stanice za mjerenje ne mogu odrediti porijeklo PM čestica, a neke od njih nisu dospjele u atmosferu direktno iz sagorijevanja, nego se formiraju hemijskim reakcijama od druge vrste zagađujućih materija.

Institucije zadužene za mjerenje nemaju dovoljno finansijskih i ljudskih resursa, navodi Svjetska banka u izvještajima za Sjevernu Makedoniju², Bosnu i Hercegovinu³ i Kosovo⁴.

Validnost podataka u nacionalnim i izvještajima poslatim Evropskoj agenciji za životnu sredinu (EEA) varira od mjesta do mjesta i od zemlje do zemlje. Rezultati mjerenja svakog sata su glavni kriterij. Po evropskom standardu potrebno je da bude dostupno 90% podataka godišnje, mada u obračun ulaze i mjerne stanice sa barem 75%.

Evropska komisija navodi da je broj stanica sa kojih se podaci dostavljaju agenciji ograničen. Najviše takvih ima Sjeverna Makedonija.

Za kvalitet podataka neophodno je redovno održavanje uređaja iz državne mreže, a ono je skupo. Najveća sredstva je pritom potrebno odvojiti za automatsko mjerenje nivoa PM čestica. Spori postupci nabavke mogu da izazovu prekide od više mjeseci⁵.

Većina zemalja regiona nema precizan popis izvora i količine emisija zagađujućih materija⁷.

---

¹ European Commission: "JRC Science for Policy Report: Status of air pollutants and greenhouse gases in the Western Balkans", 2020
https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118679/air_qualityghg_western_balkans_online.pdf

² The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Northern Macedonia", 2019
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/116521576516981237/pdf/Air-Quality-Management-in-North-Macedonia.pdf>

³ The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Bosnia and Herzegovina", 2019
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/117281576515111584/pdf/Air-Quality-Management-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf>

⁴ The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Kosovo", 2019
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33041/Air-Pollution-Management-in-Kosovo.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=64&zoom=100,92,813>

⁵ Institut za javno zdravlje Srbije "Milan Jovanović Batut": "Zagađenost urbanog zraka na teritoriji Republike Srbije merena u mreži institucija javnog zdravlja u 2019. Godini", 2020
<http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/higijena/GodisnjiIzvestajZrak%202019.pdf>

⁶ Godišnji izvještaj o kvalitetu zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2019. godinu (2020)
<http://www.fhmzbih.gov.ba/latinica/ZRAK/izvjestaji.php>

⁷ European Commission: "JRC Science for Policy Report: Status of air pollutants and greenhouse gases in the Western Balkans", 2020
https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118679/air_qualityghg_western_balkans_online.pdf

Politička volja

Za donošenje odluka o mjerama za poboljšanje kvaliteta zraka neophodno je detaljno praćenje situacije uz zvanične izvještaje s objedinjenim podacima. Zdravstvene ustanove ne mogu pratiti i proučavati uticaj zagađenosti zraka ukoliko nema stalnog mjerenja.

Skoro sva odgovornost za sisteme mjerenja zagađenosti i obavještavanja javnosti leži na vladama država regiona. Za prevazilaženje navedenih izazova potrebna su velika ulaganja, ali dosta posla može da se riješi i samo uz političku volju – centralne vlasti imaju moć i kapacitet da unaprijede saradnju i koordinaciju s nižim nivoima uprave i omoguće razmjenu informacija. Njihovo je i da bolje organizuju održavanje stanica i uključe više njih u evropski sistem.

Bilo da zagađenost zraka na nekim mjestima raste ili smo nje samo postali svjesniji usljed veće dostupnosti podataka, ovdje leži još jedan značajan faktor za političku volju. To je pritisak javnosti. Očigledno je da građani i organizacije za zaštitu životne sredine moraju tražiti da se omogući ostvarivanje prava na informisanje o onome što dišemo.

Moć udruživanja

Pritisku na institucije doprinos je već dala popularnost web stranica i mobilnih aplikacija za praćenje zagađenosti zraka koje daju objedinjen i jednostavan pristup informacijama iz gradova i država i cijelog regiona. Njihov dalji razvoj, uz omogućavanje pristupa historijskim podacima i njihovom poređenju, dalje će mobilisati stanovništvo i podizati svijest o ovom gorućem pitanju.

U posljednje vrijeme građani preko tih aplikacija umrežavaju podatke sa svojih, kućnih mjerača zagađenosti zraka. Oni nisu precizni kao prave stanice, ali u kombinaciji s meteorološkim podacima mogu pomoći za prognoziranje zagađenosti. Prenošenje informacija sa ličnih uređaja na aplikacije korisno je i za ljude od kojih su zvanični mjerači još daleko.

Jedan od glavnih zadataka je izrada kataloga-inventara izvora, vrste i količine zagađujućih materija, kako bi se vidjeli udjeli pojedinih ljudskih aktivnosti u zagađivanju zraka. U tome ozbiljnu ulogu imaju lokalne samouprave. Naime, informacije će biti potpuno isključivo ukoliko se popišu i ložišta po domaćinstvima i vrsta goriva koju koriste. Kad smo kod opština i gradova, oni mogu dati doprinos postavljanjem semafora s informacijama o zagađenosti zraka na javnim mjestima.

Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija još su u novembru 2020. godine potpisivanjem Sofijske deklaracije prihvatili Zelenu agendu za Zapadni Balkan. Ona je utvrdila obaveze država regiona da poboljšaju mjerenje i izvještavanje i otvorila put ka sredstvima za finansiranje iz Evropske unije.

Konačno, kvalitetno obavještavanje moguće je samo uz učešće medija – javnih i privatnih, redakcija na lokalnu i onih sa nacionalnom i regionalnom pokrivenošću. Za portale, radio-stanice i televizije nije teško da nađu mjesta za čovječuljka koji se pojavljuje u nekoliko boja i koji nam ukazuje na kvalitet zraka koji udišemo.

